Reactie op "Leugens en hun detectie. Een misleidende recensie gedetecteerd"

Bruno Verschuere*

"Peer review" is het becommentariëren van de publicaties, het onderzoek en de ideeën door experts in het veld met het oog op kwaliteitsbewaking. In de wetenschappelijke wereld wordt "peer review" als essentieel beschouwd. Artikelen worden maar gepubliceerd wanneer ze de kritiek van experts hebben doorstaan. Dat leidt soms tot frustratie. Onderzoekers hebben soms weken, maanden of jaren gewerkt om te constateren dat anderen het werk als onvoldoende beschouwen. Prettig is dat niet. Eén manier om hier mee op te gaan is je bezinnen over de kwaliteit van je werk, de kritiek ter harte te nemen en proberen aan de kritiek tegemoet te komen. Er bestaat ook een andere manier, mooi geïllustreerd door Marc Bockstaele, Sophie Raeymaekers en Els Enhus in hun weerwoord op mijn recensie van hun boek. Bockstaele et al menen dat ik "pretentieus" ben, dat ik het verschil niet ken tussen een hypothese en een theorie, dat ik geen "kaas gegeten heb van statistiek", dat ik een "beperkte kijk" heb en dat ik me best nog wat bijschool in de psychologie. De andere manier is je terugplooien in je eigen gelijk en wild om je heen slaan. Met een doctoraat in de psychologie op zak acht ik het niet nodig me te verdedigen tegen het wel erg flauwe argument dat ik van methodologie, psychologie en statistiek niets af weet. Dat zou de aandacht nodeloos naar mij als persoon trekken en leidt af van waarover het eigenlijk gaat: Het boek "Leugens en hun detectie". In deze bijdrage leg ik uit waarom het weerwoord van Bockstaele en collega's mij niet heeft kunnen overtuigen.

Eén van mijn kritieken op het boek luidde dat het nogal ongeloofwaardig klinkt dat de auteurs *alle* wetenschappelijke studies naar leugens en hun detectie zouden bespreken in hun boek. In hun weerwoord stellen de auteurs dat "het boek niet de pretentie heeft een allesomvattend wetenschappelijk werk te zijn". Vreemd, want op de achterflap staat: "De auteurs brengen in dit boek *alle* internationale wetenschappelijke literatuur, die tot op heden over dit onderwerp werd geschreven, samen". Misschien moet het boek niet zo zeer beoordeeld worden op de wetenschappelijke waarde ervan, want het is vooral een praktisch bruikbare gids, zo stellen de auteurs in hun wederwoord. Sommigen vinden de bijbel een praktisch bruikbare gids. Zelf verwacht ik van een praktisch bruikbare gids duidelijke richtlijnen, gestaafd op wetenschappelijk onderzoek. In die zin twijfel ik er toch aan of mensen die in hun dagelijks werk met leugens en hun detectie geconfronteerd worden (politiemensen, advocaten, rechters) iets aan "Leugens en hun detectie" hebben. Het boek is drammerig, langdradig, en onoverzichtelijk. Het maakt niet duidelijk welke verbale en non-verbale gedragingen valide kenmerken van liegen zijn. Evenmin welke leugentests valide zijn. Kortom, het boek maakt niet duidelijk wat mensen in de praktijk moeten doen willen ze leugens detecteren.

* Postdoctoraal onderzoeker van het FWO, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen - Universiteit Gent.

De auteurs beweren dat hun boek een belangrijke lacune opvult. Hierbij wordt mij verweten dat ik nog geen boek over leugendetectie heb geschreven. Meer zelfs, ze insinueren daarbij dat zoiets mijn taak is gezien mijn onderzoek met gemeenschapsgeld betaald wordt. Dat is een onterechte en oneerlijke kritiek. De auteurs weten dat mijn onderzoek gefinancierd wordt door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO). Het FWO financiert fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en niet zozeer het schrijven van Nederlandstalige praktijkhandboeken. Dat weten Bockstaele en collega's, gezien één van de auteurs academisch personeelslid is. Ook heb ik niet de behoefte gevoeld om een Nederlandstalig boek te schrijven over leugens en hun detectie omdat er helemaal geen lacune is. Er bestaan immers verschillende goede boeken over leugendetectie, en in mijn recensie verwees ik naar het uitstekende "Detecting lies and deceit" van Prof. Aldert Vrij. "Wat te denken over de geloofwaardigheid van een recensent die de lezers een 10 jaar oud boek aanraadt", aldus Bockstaele en collega's. Ik verwees naar de uitgave uit 1998 omdat die versie in het Nederlands verschenen is en de auteurs Engels als een obstakel aanzien. Ik verwijs graag naar de tweede en geheel herziene versie van "Detecting lies and deceit" die begin 2008 verschenen is voor wie het Engels machtig is. Voor wie het Engels niet machtig is, verwijs ik liever naar een 10 jaar oud goed boek dan naar een recent blunderboek.

Een recensie is noodgedwongen een bondige bespreking. Ik kan niet al mijn kritieken even gedetailleerd uitwerken. Daarom ga ik graag in op één onderdeel van het boek. Omdat SCAN uitgebreid aan bod komt in het boek en in het weerwoord zal ik mijn kritiek op dit deel van het boek en het weerwoord uitwerken. In essentie is mijn kritiek dat het enthousiasme van de auteurs over Scientific Content Analysis (SCAN) ongenuanceerd en voorbarig is. Volgens de auteurs is SCAN de "ideale voorbereiding op een verhoor" en "een techniek die werkt". Ik ben er van overtuigd dat je een open vizier moet hebben, maar ook dat je kritisch moet blijven. "Keep an open mind, but not so open that your brains fall out". Laten we ons even open stellen voor SCAN. In "Leugens en hun detectie" en op de SCAN website komen we iets meer te weten over theoretische onderbouwing van de test: "De basis van SCAN is dat mensen niet liegen" en dat "Iedereen jou alles wil zeggen". Hou dat vizier open, want SCAN is erg nuttig in de praktijk: "SCAN verduidelijkt de betekenis van *elke* verklaring" en "SCAN zal *elke* zaak eenvoudig en snel oplossen". Dat alles zou wetenschappelijk ondersteund worden: "SCAN is wetenschappelijk – een consistente formule die consistente resultaten boekt" en "De validiteit van SCAN kwam boven 95% uit". Een concreet voorbeeld: "Als we de verdachte zouden vragen <Heb jij X vermoord?> en de verdachte zou antwoorden <Ben je gek? Denk je echt dat ik X heb vermoord?>. Dat betekent dat het waarschijnlijk is dat de verdachte het gedaan heeft. In de laatste zin heeft de verdachte immers gezegd <...ik heb X vermoord> wat het aannemelijk maakt dat de verdachte het ook gedaan heeft."

Ik ben bang dat "my brains may fall out" als ik dat allemaal licht zou geloven. Sterke claims vragen sterke bewijzen. Wanneer je "Scientific Content Analysis" in een goede wetenschappelijke databank als "Web of Science" invoert krijg je 0 hits. 0. Is het dan echt zo gek dat ik stel dat er geen enkel degelijk wetenschappelijk onderzoek naar SCAN bestaat? De auteurs beweren dat ik een aantal studies vergeet. Die studies ben ik niet vergeten: ze staan niet in de wetenschappelijke databanken. Vaak valt er op studies die niet werden onderworpen aan het "peer review" proces wel iets aan te merken. Neem bijvoorbeeld de studie van Smith (2001), die de auteurs aanhalen ter ondersteuning van SCAN. Die studie zal je niet gauw terugvinden in een wetenschappelijke data-

bank, eenvoudigweg omdat ze de kwaliteitstoets van experts in het veld niet zou doorstaan. Laat me toe uit te leggen waarom die studie niet goed is. In het onderzoek van Smith werd gebruik gemaakt van 27 verklaringen uit Amerikaanse politieverhoren. Op basis van verschillende criteria (bijvoorbeeld veroordeling of bekentenis) werden de verklaringen op voorhand beoordeeld als waarachtig (n = 4), leugenachtig (n = 20) of onbeslist (n = 3). Deze verklaringen werden voorgelegd aan 5 groepen rechercheurs, drie groepen met SCAN-ervaring en twee groepen zonder SCAN ervaring. De groepen met ervaring konden SCANnen, die zonder ervaring moesten vertrouwen op hun ervaring en intuïtie. De groepen met ervaring in SCAN bleken het niet beter te doen dan de groep van ervaren rechercheurs zonder enige SCAN ervaring. Als je al iets wil besluiten uit dit onderzoek, dan is het wel dat SCAN niet effectief is als verbale leugentest. Er zijn echter allerlei problemen met dit onderzoek waardoor je er geen harde conclusies kan trekken. Ten eerste is het erg verwonderlijk dat 70-85% van de verklaringen correct werden beoordeeld. We weten immers dat leugenexperts net als leken normaliter gemiddeld maar iets boven de 50% komen (Bond & DePaulo, 2006; Vrij, 2008). Het is dus best mogelijk dat de leugens er iets te dik op lagen in deze verklaringen en dat het onderzoek dus niet representatief is. Ten tweede wordt niet vermeld hoeveel tijd de groepen kregen om tot hun beoordeling te komen. Het is dus mogelijk dat sommige groepen maar diagonaal over de verklaringen heen gingen en anderen uren op de verklaringen getuurd hebben. Ten derde waren er storende factoren waarmee geen rekening werd gehouden. Om de verschillen tussen groepen met SCAN en zonder SCAN ondubbelzinnig aan de onderzochte factor (SCAN) te kunnen toewijzen mogen de groepen op geen enkel ander punt verschillen. De rechercheurs zonder SCAN ervaring waren Brits, bij de rechercheurs met SCAN-ervaring waren zowel Britten als Canadezen. Door dergelijke storende factoren weet je niet meer of eventuele groepsverschillen te wijten zijn aan SCAN-ervaring, nationaliteit of een combinatie van beiden. Dit zijn maar enkele redenen waarom studies als Smith (2001) geen bewijs zijn dat SCAN zou werken.

Als argument dat SCAN werkt, stellen de auteurs dat SCAN in de praktijk gebruikt wordt. Dat is uiteraard geen valide argument. Politiediensten gebruiken allerlei technieken, sommige beter dan anderen. In het onderzoek naar de bende van Nijvel bijvoorbeeld werd gebruik gemaakt van forensische hypnose. Dat is hoegenaamd geen bewijs dat forensische hypnose werkt.

Uit een Nederlandse pilootstudie moet blijken dat SCAN een zekere meerwaarde heeft. De Nederlandse politie SCANde een honderdtal verklaringen. Uit deze pilootstudie zou blijken dat SCAN leidde tot vragen die anders niet gesteld werden. Dat verbaast me helemaal niets. Het SCANen van een verklaring neemt gemakkelijk meer dan een uur in beslag. Is het echt verwonderlijk dat politiemensen die urenlang een verklaring bestuderen tot nieuwe vragen komen? Natuurlijk niet. Wat je wil weten is of SCAN leidde tot meer en vooral betere vragen. Om dat te weten te komen heb je een controlegroep nodig: een groep mensen die het zonder SCAN doet. Omdat de Nederlandse pilootstudie geen controlegroep bevatte, bewijst die studie de meerwaarde van SCAN helemaal niet.

Als finale argument stellen de auteurs dat SCAN niet beweert of een persoon effectief liegt of niet. Dan vraagt een wakkere recensent zich toch af waarom de test dan zo uitgebreid besproken wordt in een boek over leugens en hun detectie. Het is ook nogal ver-

bazend want op de SCAN website staat letterlijk dat "SCAN will show you whether the subject is thruthful or deceptive".

Met deze uitgewerkte kritiek wil ik illustreren dat "Leugens en hun detectie" en het weerwoord van Bockstaele geen steek houden. Dat geldt voor het stuk over SCAN, maar ook voor de rest van het boek en het weerwoord. De auteurs vinden mijn recensie misleidend omdat mijn kritiek inconsistent zou zijn. Ik beargumenteer immers enerzijds dat het boek langdradig, drammerig en onoverzichtelijk is, en anderzijds dat het boek onvolledig is. Ik zie de inconsistentie niet. Het boek is langdradig, drammerig en onoverzichtelijk en toch onvolledig. Ik hoop dat de auteurs misleiding niet op dezelfde manier detecteren in gerechtelijk onderzoek.

Literatuur

Bond, C. F., & DePaulo, B. M. (2006). Accuracy of deception judgments. *Personality and Social Psychology Review, 10*(3), 214-234.

Smith, N. (2001). *Reading between the lines: An evaluation of the Scientific Content Analysis technique (SCAN).* London: Home Office.

Vrij, A. (2008). *Detection of lies and deceit: Pitfalls and Opportunities. Second Edition.* Chichester: John Wiley & Sons Ltd.